

УДК 351.221.3 (477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2026-17-150-156>

Мелех Богдан, кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Melekh Bohdan, Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Public Management and Administration of the Stepan Gzhytsky Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3125-0163>

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО ОНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

INSTITUTIONAL CAPACITY OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES IN THE FIELD OF CHILDREN'S RIGHTS PROTECTION IN THE CONTEXT OF SOCIAL RENEWAL OF CIVIL SOCIETY

Анотація. У статті аналізується інституційна спроможність органів місцевого самоврядування у сфері захисту прав дітей як важлива передумова соціального оновлення суспільства. Досліджено організаційні, кадрові та фінансові можливості територіальних громад щодо забезпечення прав дитини в умовах сучасних криз. Особливу увагу приділено діяльності місцевих служб у справах дітей, оцінці їхнього ресурсного забезпечення та реального рівня ефективності на базовому рівні публічного управління.

Проаналізовано основні чинники, які впливають на здатність муніципальних органів вчасно реагувати на випадки порушення прав неповнолітніх, зокрема в контексті великого внутрішнього переміщення населення. Розглянуто архітектуру взаємодії між органами місцевого самоврядування, державними структурами та громадськими організаціями задля створення безпечного середовища для дитини. Окреслено управлінські проблеми, що виникають через брак досвіду та дефіцит бюджетних коштів у новостворених територіальних громадах.

Акцентовано, що зміцнення спроможності місцевої влади у сфері охорони дитинства є базовим вектором довгострокової модернізації соціальної сфери України. Запропоновано шляхи оптимізації кадрової політики та підвищення професійної кваліфікації місцевих службовців. Отримані висновки спрямовані на покращення механізмів публічного врядування задля стабільного відновлення людського капіталу в повоєнний період. У період масштабних суспільних криз та воєнного стану навантаження на муніципальні органи влади зросло в рази, що перетворило охорону дитинства з суто соціального питання на один із головних пріоритетів безпеки та оновлення всього суспільства.

Обґрунтовано, що науково-теоретичний базис інституційної спроможності органів місцевого самоврядування у сфері захисту прав дітей вимагає чіткого визначення концептуальних меж, у яких здійснюється перехід від централізованого регулювання до локальних моделей соціального супроводу неповнолітніх. У сучасних умовах публічного управління муніципальні органи влади мають остаточно відійти від застарілих практик формального нагляду, впроваджуючи натомість комплексні стандарти безпечного дитинства та раннього виявлення сімейних криз на базовому рівні.

*Corresponding author

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

ISSN 2786-6246 (print)
ISSN 2786-9091 (online)

Ключові слова: публічне управління, інституційна спроможність, органи місцевого самоврядування, захист прав дітей, державна соціально-гуманітарна політика, територіальна громада, служби у справах дітей, соціальне оновлення, децентралізація, громадянське суспільство, адміністрування, трансформація.

Abstract. The article analyzes the institutional capacity of local governments in the field of children's rights protection as an important prerequisite for social renewal of society. The organizational, personnel and financial capabilities of territorial communities to ensure children's rights in the context of modern crises are studied. Particular attention is paid to the activities of local services for children, the assessment of their resource provision and the real level of efficiency at the basic level of public administration. The main factors that affect the ability of municipal bodies to respond in a timely manner to cases of violations of the rights of minors, in particular in the context of large-scale internal population displacement, are analyzed.

The architecture of interaction between local governments, state structures and public organizations to create a safe environment for children is considered. The management problems that arise due to lack of experience and budget deficits in newly created territorial communities are outlined. It is emphasized that strengthening the capacity of local authorities in the field of childhood protection is a basic vector of long-term modernization of the social sphere of Ukraine.

Ways of optimizing personnel policy and improving the professional qualifications of local employees are proposed. The conclusions obtained are aimed at improving public governance mechanisms for the stable restoration of human capital in the post-war period. During the period of large-scale social crises and martial law, the burden on municipal authorities increased many times, which turned childhood protection from a purely social issue into one of the main priorities of security and renewal of the entire society.

It is substantiated that the scientific and theoretical basis of the institutional capacity of local self-government bodies in the field of children's rights protection requires a clear definition of the conceptual boundaries within which the transition from centralized regulation to local models of social support for minors is carried out. In modern conditions of public administration, municipal authorities must finally move away from outdated practices of formal supervision introducing instead comprehensive standards of safe childhood and early detection of family crises at the basic level.

Keywords: public administration, institutional capacity, local governments, protection of children's rights, state social and humanitarian policy, territorial community, children's services, social renewal, decentralization, civil society, administration, transformation.

Постановка проблеми. Процеси децентралізації влади в Україні суттєво змінили систему розподілу обов'язків у соціогуманітарній сфері, перемістивши основний масив повноважень щодо захисту прав дітей безпосередньо на рівень територіальних громад. Сьогодні саме органи місцевого самоврядування несуть пряму відповідальність за створення безпечного середовища для розвитку дитини, виявлення сімей у складних життєвих обставинах, організацію опіки та розвиток сімейних форм виховання.

Практична реалізація цих обов'язків на місцях виявила серйозні проблеми, пов'язані з нерівномірним рівнем розвитку громад та гострим браком ресурсів. Багато місцевих рад стикаються з кадровим голодом, коли у новостворених службах у справах дітей просто немає достатньої кількості кваліфікованих працівників для обслуговування великої кількості населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб. Фрагментарність у взаємодії між місцевими службами, поліцією, закладами освіти та медичними установами часто призводить до запізненого реагування на загрози, що актуалізує гостру потребу в дослідженні та підвищенні інституційної спроможності місцевої влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про глибокий науковий інтерес до трансформації системи охорони дитинства під впливом децентралізації влади і сучасних

безпекових викликів [2]. Зокрема, у науковій праці А.О. Стариченко [7] досліджено правосуб'єктність органів і служб у справах дітей у системі органів публічного адміністрування, систематизовано їхні повноваження та визначено основні напрями діяльності у сфері охорони і захисту прав дітей.

Важливі аспекти розмежування повноважень і відповідальності органів місцевого самоврядування у сфері захисту дітей розглянуто Л.С. Солодучіною [6], яка акцентує увагу на необхідності чіткого розмежування повноважень між різними рівнями публічного управління та посилення відповідальності територіальних громад за забезпечення прав і найкращих інтересів дитини. Авторка також обґрунтовує необхідність удосконалення організаційно-правових механізмів діяльності органів опіки та піклування і служб у справах дітей в умовах децентралізації.

Проблематику функціонування системи соціального захисту дітей на місцевому рівні досліджує К.В. Ігнатенко [2], яка аналізує діяльність органів місцевого самоврядування, соціальних служб та інших суб'єктів у забезпеченні захисту дітей. Особливого значення авторка надає формуванню безпечного середовища для дітей і сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, розвитку міжінституційної взаємодії та створенню системи соціальних послуг у територіальних громадах.

Водночас, попри наявність ґрунтовних досліджень організаційно-правових засад захисту дітей та розподілу повноважень між суб'єктами публічного управління, питання оперативного нарощування кадрової та інституційної спроможності служб у справах дітей на рівні територіальних громад в умовах тривалих воєнних загроз залишається недостатньо дослідженим. Особливої актуальності воно набуває з огляду на зростання навантаження на місцеві органи влади, необхідність оперативного реагування на безпекові ризики та забезпечення безперервності соціального захисту дітей і сімей.

Мета статті полягає у комплексному дослідженні інституційної спроможності органів місцевого самоврядування у сфері захисту прав дітей, виявлення ключових проблем дефіциту ресурсів на базовому рівні управління та адміністрування, а також обґрунтування практичних рекомендацій підвищення ефективності служб захисту дітей задля успішного соціального оновлення громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. На рівні територіальних громад, де відбувається безпосередній контакт кожної родини з представниками влади, формується первинний правовий простір, здатний забезпечити реальну інклюзію та захист прав дитини як ключового суб'єкта майбутнього відновлення держави. Організаційна структура місцевих служб у справах дітей потребує негайної модернізації, оскільки поточні соціогуманітарні навантаження суттєво перевищують їхні реальні технічні та людські можливості в межах наявних штатних розкладів.

Трансформація нормативної бази повинна стимулювати громади до розробки індивідуальних планів соціального захисту для кожної дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах або постраждала від зовнішніх безпекових загроз спричинених війною, що вимагає залучення додаткових матеріальних ресурсів. Ефективність такої роботи напряму залежить від механізмів наповнення муніципальних органів, адже дефіцит кваліфікованих соціальних працівників, психологів та юристів на місцях призводить до ситуацій, коли допомога вразливим категоріям надається із запізненням.

Адміністрування процесів охорони дитинства має супроводжуватися розбудовою міжвідомчих координаційних платформ, які об'єднують зусилля муніципальних служб, органів поліції, закладів освіти та медичних установ громади. Тільки через подолання відомчої ізольованості та створення прозорих каналів обміну інформацією можна усунути дублювання функцій і забезпечити швидке реагування на будь-які загрози життю неповнолітніх, перетворюючи захист прав дітей на консолідовану політику.

Сучасний етап розвитку публічного управління в Україні, що розгортається в умовах тривалого воєнного стану, змусив кардинально переглянути класичні підходи до оцінки інституційної спроможності органів місцевого самоврядування. Якщо на початкових етапах децентралізації головна увага науковців та практиків була зосереджена на фінансовій автономії та

спроможності громад освоювати інфраструктурні субвенції, то сьогодні ключовим критерієм життєздатності муніципальної влади став її соціогуманітарний потенціал.

Здатність місцевої ради оперативно розгорнути систему захисту прав дітей в умовах критичних безпекових загроз є прямим індикатором реальної, а не декларативної спроможності врядування. Безпрецедентні демографічні зсуви, викликані масовим внутрішнім переміщенням сімей з дітьми із зони ведення бойових дій, створили нерівномірний тиск на органи опіки та піклування в різних регіонах країни [2]. У той час як прифронтові громади зіткнулися з необхідністю термінової евакуації дитячих інтернатних закладів та організації обліку дітей, які залишилися без батьківського піклування через обстріли, громади у відносно тилових областях прийняли на себе навантаження щодо соціальної інтеграції та психологічної реабілітації тисяч евакуйованих неповнолітніх.

Наявна нормативна формула розрахунку штатної чисельності служб у справах дітей, яка прив'язана до загальної кількості постійно зареєстрованого дитячого населення, повністю втратила свою актуальність. Для подолання цих диспропорцій виникла об'єктивна потреба у впровадженні динамічної моделі кадрового забезпечення соціогуманітарної сфери на місцях. Адміністрування на рівні громад має відійти від жорстких рамок статичних штатних розписів і перейти до гнучкого регулювання, яке враховує реальну кількість фактично проживаючих дітей, включаючи внутрішньо переміщених осіб. Органам місцевого самоврядування необхідно надати законодавче право оперативно збільшувати чисельність фахівців із соціальної роботи та працівників профільних служб за рахунок цільових міжбюджетних трансфертів або грантових програм міжнародних донорів.

Важливим кроком на шляху модернізації цих механізмів є відмова від старої моделі великих ізольованих соціальних центрів на користь мобільних та інтегрованих служб підтримки сім'ї. Організаційно-правові інструменти захисту дитинства повинні стимулювати громади до створення комплексних центрів життєстійкості, де в межах одного простору дитина та її батьки можуть отримати первинну юридичну консультацію, невідкладну допомогу психолога та супровід кейс-менеджера. Такий підхід дозволяє суттєво знизити бюрократичне та когнітивне навантаження на родини, які перебувають у стані гострого стресу, і забезпечує принцип максимальної територіальної доступності послуг.

Ефективне функціонування оновленої системи охорони дитинства на муніципальному рівні неможливе без створення дієвих фінансових стимулів для залучення недержавного сектору до надання соціальних послуг. Органи місцевого самоврядування мають активно використовувати механізми соціального замовлення, фінансуючи за рахунок місцевих бюджетів програми профільних громадських організацій та благодійних фондів, які мають унікальний досвід кризової інтервенції, що дозволяє компенсувати поточний кадровий голод у державних установах, а й запускає здорове конкурентне середовище, що є обов'язковою умовою для глибокого і якісного соціального оновлення суспільства.

Цифровізація управлінських процесів виступає головним інструментом подолання інституційної фрагментарності та усунення суб'єктивізму в діяльності муніципальних органів охорони дитинства. Інтеграція місцевих служб до єдиних державних реєстрів дозволяє громадам здійснювати оперативний моніторинг стану дотримання прав кожної дитини в режимі реального часу. Повна автоматизація обліку неповнолітніх суттєво прискорює процедури призначення опіки чи влаштування дітей до сімейних форм виховання.

Застосування технологій аналізу даних кардинально змінює роль спеціаліста місцевої служби, перетворюючи його з реєстратора наслідків сімейних криз на проактивного аналітика. Використання платформ зворотного зв'язку дає змогу органам місцевого самоврядування відстежувати рівень задоволеності мешканців якістю отриманих соціогуманітарних послуг. Прозорі алгоритми взаємодії зводять до мінімуму корупційні ризики та зміцнюють загальну довіру громади до інституцій влади.

Важливим безпековим аспектом модернізації такого цифрового врядування є впровадження жорстких протоколів захисту персональних даних дітей в інформаційних системах територіальних

громад. В умовах сучасних кіберзагроз витік конфіденційної інформації про евакуйованих неповнолітніх чи дітей військовослужбовців може мати критичні наслідки. Фінансування цих захисних рішень має здійснюватися на засадах співфінансування із залученням міжнародної технічної допомоги.

Адміністрування процесів повинно супроводжуватися безперервним навчанням персоналу, оскільки ефективність будь-якого програмного забезпечення залежить від цифрової грамотності виконавця [1]. Створення регіональних центрів компетенцій дозволяє оперативно забезпечити працівників служб навичками роботи з інструментами захищеного документообігу. Лише через поєднання передових цифрових інструментів із кваліфікацією службовців можна сформувати стійку систему захисту дитинства.

Розвиток цифрових сервісів та автоматизація обліку безпосередньо впливають на фінансову архітектуру управління сферою охорони дитинства на локальному рівні. Прозора електронна звітність дозволяє органам місцевого самоврядування здійснювати точний розрахунок вартості соціальних послуг та раціонально розподіляти кошти місцевих бюджетів. Перехід від загального фінансування установ до принципу грошей, які ходять за дитиною, стимулює громади оптимізувати витрати та спрямовувати ресурси на фінансування конкретних індивідуальних потреб кожної вразливої родини.

Економічна самостійність територіальних громад у забезпеченні прав дітей потребує впровадження гнучких податкових та інвестиційних інструментів на муніципальному рівні. Місцева влада має активно залучати ресурси приватного бізнесу через програми корпоративної соціальної відповідальності, пропонуючи підприємцям певні преференції в межах своїх повноважень за участь у розбудові дитячої інфраструктури. Створення спільних соціогуманітарних проєктів із залученням приватного капіталу дозволяє громадам швидко покривати дефіцит бюджетних коштів та відкривати нові інклюзивні простори.

Адміністрування цих фінансових потоків має відбуватися за участю ветеранської та батьківської спільнот, що забезпечує високий рівень партисипації та громадського контролю за використанням бюджету. Залучення представників громадськості до планування видатків на охорону дитинства гарантує, що інфраструктурні рішення громади повною мірою відповідатимуть реальним інтересам сімей. Такий відкритий підхід перетворює соціальні видатки з тягаря для місцевого бюджету на стратегічну інвестицію в людський капітал, яка є основою стабільного оновлення суспільства.

Комплексне розв'язання проблеми дефіциту інституційної спроможності громад лежить у площині переходу до трирівневої моделі управління, яка об'єднує зусилля держави, муніципалітетів та недержавного сектору. Першочерговим кроком має стати законодавче закріплення механізму динамічного штатного розпису служб у справах дітей, який автоматично коригується залежно від реальної кількості фактично проживаючих неповнолітніх [2]. Це дозволить ліквідувати хронічне кадрове навантаження у громадах, що прийняли значну кількість внутрішньо переміщених осіб.

Фінансова стабільність цієї системи має забезпечуватися через впровадження окремої державної субвенції на розвиток базових соціогуманітарних послуг, яка захистить місцеві бюджети від дефіциту коштів. Одночасно органам місцевого самоврядування необхідно надати право спрощеного адміністрування грантових ресурсів від міжнародних донорів безпосередньо для фінансування локальних програм охорони дитинства. Такий підхід нівелює бюрократичні бар'єри та прискорить розбудову мережі сучасних центрів життєстійкості на місцях.

Технологічний вимір вирішення проблеми передбачає повну інтеграцію локальних інформаційних систем із загальнонаціональною екосистемою соціального захисту. Створення автоматизованих робочих місць для кожного працівника муніципальної служби усуне потребу в паперовому документообігу та убезпечить персональні дані дітей через надійні кібербезпекові протоколи. Це мінімізує вплив людського фактора під час ухвалення управлінських рішень та забезпечить прозорий моніторинг ефективності роботи опікунських рад.

Остаточним елементом пропонованого рішення є розгортання постійно діючих регіональних кластерів підвищення кваліфікації для працівників новостворених служб. Навчальні програми мають базуватися на людиноцентричних алгоритмах комунікації, методах кризового управління та оцінки безпеки дитини за найкращими світовими стандартами. Тільки через поєднання гнучкої кадрової політики, цільового фінансування та високої професійної культури управлінців можна створити ефективну систему захисту прав людини, яка стане надійним фундаментом для довгострокового соціального оновлення суспільства.

Процеси децентралізації влади та сучасні безпекові виклики остаточно перемістили центр відповідальності за соціогуманітарну стабільність на базовий рівень публічного управління. Ефективність функціонування цієї системи безпосередньо залежить від здатності територіальних громад оперативно трансформувати застарілі адміністративні підходи, переходячи від пасивного фіксування сімейних криз до проактивного сервісного менеджменту та системного людиноцентризму.

Висновки. Головними деструктивними чинниками, які стримують розвиток муніципальних систем охорони дитинства, визначено гострий кадровий голод, матеріально-фінансовий дефіцит новостворених громад та застарілі нормативні формули розрахунку штатної чисельності служб, які не враховують реальних демографічних змін та масового внутрішнього переміщення населення. Наявна інституційна фрагментарність і відомча ізольованість між органами опіки, поліцією, закладами освіти та медицини часто призводять до запізненого реагування на загрози, що підтверджує необхідність негайної модернізації організаційної структури місцевого врядування.

Універсальним рішенням окреслених проблем є впровадження комплексної трирівневої моделі управління, яка базується на гнучкому кадровому регулюванні, цільовому фінансовому забезпеченні та глибокій цифровізації управлінських процесів. Законодавче закріплення динамічного штатного розпису, створення захищеної державної субвенції на соціогуманітарні послуги та повна інтеграція локальних служб у єдині цифрові реєстри дозволять мінімізувати бюрократичний тиск і корупційні ризики. Поєднання цих інструментів із залученням потенціалу недержавного сектору та безперервним підвищенням кваліфікації службовців органів місцевого самоврядування забезпечить формування стійкої системи захисту прав людини, здатної ефективно відновлювати людський капітал держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головатий С. Про людські права: лекції. Київ: Дух і літера, 2016. 760 с.
2. Ігнатенко К. Соціальний захист дітей в діяльності державних організацій на сході України. *Social Work and Education*. 2021. № 8(3). <https://doi.org/10.25128/2520-6230.21.3.2>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004 (дата звернення: 12.06.2026).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 16.06.2026).
5. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. №1550-14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14> (дата звернення: 22.06.2026).
6. Солодучіна Л.С. Шляхи врегулювання повноважень та відповідальності органів місцевого самоврядування з питань соціального захисту дітей. *Аспекти публічного управління*. 2017. № 5(7). С. 44–54. <https://doi.org/10.15421/15201722>.
7. Стариченко А.О. Органи і служби в справах дітей у системі органів публічного адміністрування: питання правосуб'єктності. *Право.ua*. 2020. №3. DOI 10.32782/LAW.UA.2020.3.14.

REFERENCES

1. Holovatyj, S. (2016). *Pro liud's'ki prava [About human rights]*. Kyiv: Dukh i litera [in Ukrainian].
2. Ihnatenko, K. (2021). *Cotsialnyi zakhyst ditei v dialnosti derzhavnykh orhanizatsii na skhodi Ukraini [Social Protection of Children in the Activities of State Organizations in Eastern Ukraine]*. *Social Work and Education – Social Work and Education*, 8(3). <https://doi.org/10.25128/2520-6230.21.3.2> [in Ukrainian].
3. *Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]*. (1950). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004 [in Ukrainian].
4. *Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava [International Covenant on Civil and Political Rights]*. (1966). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy «Pro pravovyi rezhym nadzvychainoho stanu» [The Law of Ukraine «On the legal regime of the state of emergency»]. (2000). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14> [in Ukrainian].
6. Soloduchina, L.S. (2017). Shliakhy vrehuliuvannya povnovazhen ta vidpovidalnosti orhaniv mistsevoho samovriyaduvannya z pytan sotsialnoho zakhystu ditei [Ways of regulating the powers and responsibilities of local government bodies on issues of social protection of children]. *Aspekty publichnoho upravlinnia – Aspects of public administration*, 5(7), 44–54. <https://doi.org/10.15421/15201722> [in Ukrainian].
7. Starychenko, A.O. (2020). Orhany i sluzhby v spravakh ditei u systemi orhaniv publichnoho administruvannya: pytannia pravosubiektnosti [Bodies and services for children in the system of public administration bodies: issues of legal personality]. *Pravo.ua*, 3. DOI: 10.32782/LAW.UA.2020.3.14 [in Ukrainian].

Історія статті / Article history:

Подано до редакції / Submitted to the editorial office (28.06.2026);

Прийнято до друку / Accepted for publication (20.09.2026);

Опубліковано / Published (10.10.2026)